

birana na osnovi magnetofonskih posnetkov.

Dve naslednji rubriki »Jezikovna kultura« in »Vprašanja in odgovori« sta namenjeni širšemu občinstvu. V njih strokovnjaki, najboljši poznavalci sodobne bolgarščine, rešujejo posamezna kritična vprašanja. Zanimivo je, da tudi Bolgare tarejo podobna vprašanja, kot jih srečamo pri nas v enakih rubrikah (izgovor priimka Karamanlis, imena poklicev za ženske in podobno).

V »Kritikah in poročilih« predvsem prikazujejo nove knjige s področja jezikoslovja, tako domačih (L. Andrejčin, K. Ivanov, S. Radeva) kot tujih avtorjev (J. Bauer, J. Bélič, H. Grickat, J. Forsyth, G. Mounin, S. Stachowski, I. Tóth). Poročajo pa tudi o delu posameznih ustanov in o nekaterih prireditvah. Zanimivo je na primer poročilo o delu Inštituta v letu 1973 ali tisto o prvi mednarodni konferenci bolgarsitov v ZDA, ki je bila 1973 v Madisonu, pri kateri je aktivno sodeloval tudi naš rojak Rado Lenček.

Nedvomno pa je največja privlačnost revije v obilju informativnega gradiva, ki ga nudijo različne bibliografije. Tako je v št. 1 objavljena bibliografija bolgarskega jezi-

koslovja, knjige in članki za čas od 1. VII. do 31. XII. 1973, v št. 5 pa od 1. I. do 31. VI. 1974. Prva s 543 in druga s 523 enotami. Zanimiva je tudi bibliografija bolgaristike v tujini za 1973, ki prinaša 136 enot (št. 6). Revija objavlja tudi bibliografijo dveh uglednih bolgaristov: Ivana Lekova ob 70-letnici (št. 2) in Ju. S. Maslova, sovjetskega znanstvenika, ob 60-letnici (št. 6). Tudi sicer je nekaj člankov, ki pregledno prikazujejo posamezna področja bolgarskega jezikoslovja. Tako je v št. 3 predstavljena bolgaristika v Rusiji in SSSR, v št. 4 delo Inštituta za bolgarski jezik v času od 1944 do 1974 ter v št. 5 stanje balkanistike v Bolgariji.

»Bálgarski ezik« je vsekakor pisana in bogata revija, ki jo bo vzel v roke vsak, ki ga zanima jezikoslovje pri Bolgarih. In prav zato je škoda, da na njenih straneh še vedno najdemo tudi dezinformacije, kot je na primer naslednja: »Treba je podčrtati, da makedonski pismeni jezik ni nov slovanski jezik, ampak je zahodnobolgarsko narečje, dvignjeno na literarno raven, in katerega sistem pisave je ustvarjen 1945 na osnovi srbske grafike« (št. 5, str. 455).

Matej Rode
Gimnazija v Celju

Spomini

JAKOB ŠOLAR IN ČITANKARJI

(Ob 80-letnici Šolarjevega rojstva — 29. 4. 1896)

Sešli smo se v študijskem letu 1920/21 v vogalni sobi drugega nadstropja nekdanjega deželnega dvorca. To je bil slovanski seminar. Bil smo štirje: Jaka iz Selške doline, Rudi iz Slovenskih goric, Mirče s Primorskega in Tone Šentvidčan, v tisto željni znanja in navdušeni za jezik. Bilo je to v znamenju velikega četverozvezdja Nahtigal—Prijatelj—Kidrič—Ramovš, ko je bila slovenistika na vrhuncu. Dosti visokih šol sem obredel prej in pozneje, vendar tako domačega in ljubega koticčka nisem našel nikjer po svetu. Samo peščica nas je bilo, a zato vsi prijatelji. V sosednji sobi je stoloval ‚naš ata‘ Nahtigal, njemu je stregel in nam knjige donášal nasmejani Železnik. Ramovš pa je krožil med nami tako, da nisi vedel, ali je profesor ali kolega. Ni čuda,

da mi je leto minilo kot blisk in že sem moral v Pariz zaradi študija romanistike. Collège de France, vélika predavalnica. Silni Gilliéron, avtor francoskega lingvističnega atlasa, bo začel predavati. V prvi klopi sedi Šolar, v tretji drobno francosko unčè, v peti jaz. To je vse poslušalstvo. Vstopi gromovnik, nas z orlovskim pogledom kritično premeri, sede za kateder in pri priči začne obračun z nasprotniki njegove teorije. Z grmečim glasom zavrača zmotna mnenja. Šolar meni, da ga lahko podpre, vzdigne roko in pove, da tudi pri nas pravimo o čebeli: Muha, daj kruha! Ne vem, kako ga je učenjak razumel, da je zbesnel: »Iz katere barbarske dežele pa stel!« Ko se je zadeva nazadnje le nekako pojasnila, je potolažen vzdihnil: »No, vi-

dite, celo v tem barbarskem jeziku čebeli ne pravijo mušica, ampak muha!« Končalo se je tako, da sta s Šolarjem postala velika prijatelja, saj ga je celo povabil v svojo podeželsko hišico, menda nekje v Švici.

Isti Collège de France, dvoriščna baraka, fonetični laboratorij ustanovitelja eksperimentalne fonetike abbéja Rousselota. Neznosna navlaka, še večja umazanija in skrajna revščina — v tem se je rodila nova znanost. Valji so prevlečeni s papirjem, ki ga sami črnimo s sajami od sveče in po zapisu fiksiramo. Zapisujemo z doma narejenimi peresi, pritrjenimi na prožne bobniče, zvezane z ampulo v ustih, v nosu, na grgavcu in ne vem še kje drugje. Lahko mi verjamete, da govorjenje z vsemi hkrati ni bilo ravno prijetno ne udobno, govor pa seve vse prej kot naraven. Zato se še danes čudim, kako je mogel učeni abbé (in za njim Šolar) dobiti dokaj dobre zapise, ki so jih bobenčki s svojim tresenjem prenašali na peresa in ta vpisovala na sajasti papir. Koliko je odtlej napredovala laboratorijska tehnika!

Če se prav spominjam, nas je bilo tiste poletne mesece v laboratoriju pet: dva francoska abbéja, Šramek iz Češke in midva s Šolarjem. Najmarljivejši je bil seveda Šolar, saj je prebil tam vse dneve, kolikor ni bil pri predavanjih. Pod ljubečim Rousselotovim očesom je naglo napredoval in naredil množico slovenskih zapisov, ki jih je pozneje s pridom uporabil v našem znanstvenem časopisju. Pridobil si je naslov maître de phonétique, kar je ustrezalo naši docenturi. Za poskuse je lovil Slovence po Parizu, nekoč pa je pripeljal celo drobnega Japončka. Zapis se je končal čisto nepričakovano: ko se je poskusni zajček predstavil s svojim imenom CIUCUSU, sta namreč počila oba bobenčka. Dosti smeha nam je pripravil tudi neki abbé, ki je hotel za habilitacijo posili fonetično dokazati, da je francoski množinski s ob izpadu zapustil podaljšanje prejšnjega samoglasnika. Zapisal je torej svoj narečni un poum, deux pous in pri tem drugega neznansko zategnil. Potem se je bahal z zapisom, češ poglejte: pum: puuum. Rousselot se je samo poredno nasmehnil, češ tako bi se dalo še marsikaj dokazati.

S Šolarjem sva bila v Parizu nekaj mesecev skupaj, jaz kot francoski štipendist, on pa kot samoplačnik. Stanoval je menda v nekem samostanu, preživiljal se je z mašnimi intencijami, kosil pa je navadno

kar v laboratoriju: pol štruce (sicer izvrstnega) pariškega kruha in skodelico mleka, zajtrk in večerjo pa si je kar mislil. Njegova močna volja in železna narava sta si to lahko privoščila.

Rousselot, drobni možek z medlečim glasom, se je nekoč ves razočaran zastrmel vame: »Pa vi ste švaba!« Menda sem bil kolež izgovoril kot koleš. Pregledal je z menoj vso lestvico prednikov prav do Topolščaka v Črnem grabnu in ves zadovoljen ugotovil, da je prababica znala tudi nemško. Zaman sem mu dopovedoval, da nezvanečnost končnih soglasnikov pri nas ni dokaz za švabski rod. Kazal mi je na Šolarja, češ zakaj pa on nima tega, in ni hotel verjeti, da ima izgovor svojega narečja.

Ko sem se vrnil iz kočevske gimnazije v Ljubljano, sem našel dvojico ustaljeno, oba poročena in profesorja, Šolarja pa še suplenta brez diplome. V stroki je bil bolj razgledan kot drugi, pa si vendar ni upal k izpitu, češ tega in tega še nisem preštudiral. Tako bi bilo lahko šlo v nedogled, zato smo v kavarni Emoni z Ramovšem zasnovali zaroto: na osnovi že zdavnaj sprejete diplomske naloge je bil 'uradno' pozvan na izpit. Seveda ga je igraje opravil. Sploh je bilo tisto omizje v kavarni nekakšen glavni stan, kjer sta Kidrič in Ramovš izkazala svojim 'strankam' nešteto uslug in dobrot.

Kdo je sprožil vprašanje novih čitank, ne vem več prav zagotovo. Zdi se mi, da se je misel rodila na klasični gimnaziji, kjer sta službovala Sovre in Rupel. Ugotovila sta, da so Westrove čitanke, čeprav za svoj čas kar dobre, že zastarele. Moderna in novi rod po prvi svetovni vojni sta bila v njih preskromno zastopana. Tudi slovniški pouk je visel v zraku, ker učitelji niso vedeli, kako in katera poglavja iz Breznikove slovnice je treba obravnavati v posameznih razredih. S to mislijo je stopil Rupel k Šolarju. Ta jo je navdušeno sprejel in takoj povabil na zmenek še Ramovša, Sovreta in mene (Kolarič skraja še ni utegnil sodelovati).

Prvi sestanek smo imeli v Šolarjevi pročelni sobi drugega nadstropja nekdanjega škofijskega zavoda v Šentvidu s čudovitim pogledom na park, na železniško progo in Šentviški hrib. Ugotovili smo skladnost pogledov na novi učbenik: pestrost in živost v izbiri beril, kratka razčlemba z navodili k razmišljanju, primerne pismene vaje, raz-

laga manj znanih besed, bogatenje besednega zaklada, literarne opombe (o domačih in tujih piscih, o literarnih zvrsteh ipd.) Po Šolarjevem nasvetu smo se močno zgledovali zlasti po odličnih francoskih učbenikih. Iskanje primernih tekstov smo si porazdelili in predloge skupaj pretresli. Za občutek nekaterih je v čitankah preveč daljših, posebno tujih sestavkov, češ da jih dijak ne more v določenem času prebrati. Nas pa je pri tem gnala želja, da bi mu z odlomki priljubili domače branje priporočenih del. Mimogrede bodi še omenjeno, da je Šolar stopil k pomembnim živečim domačim avtorjem, ki smo jih močno 'izrabljali' (Župančič, Finžgar idr.), in se z njimi dogovoril za skromno 'priznavalnino'.

Naša druga pglavitna skrb je veljala pravorečju, saj ga takrat Slovenci še nismo imeli izdelanega in je v večini šol veljalo pravilo: govori, kakor pišeš. Prepojeni s Škrabčevim in Breznikovimi nauki smo sprva hoteli akcentuirati prav vsako besedo. Na srečo je o pravem času posegel vmes Ramovš in se temeljito ponorčeval iz količkov, strešic in obrnjenih ejev, ki jih je na vsaki strani kar mrgolelo. Zato smo večino teh znamenj opustili, popolno akcentuacijo pa smo prenesli v ustrezen dodatek. V njem so nekatera berila sestavljena nalašč zato, da bi pokazali čimveč polglasnikov, trdih elov, naglasnih in kvalitetnih posebnosti, zlasti iz oblikovja. Danes se zavedam: ta gorenjsko-dolenjska osnova knjižne izreke, izhajajoča iz ljudske izgovarjave, je bila za vsakogar, ki ni študiral na ljubljanski univerzi, silno težka, za Nekranjca pa celo nedosegljiva. Zato se ni obdržala, prinesla je pa vsaj to dobro, da so se Slovenci zavedeli pomembnosti enotne knjižne izreke. Po naši predlogi je nastalo Ruplovo Pravorečje, na njej sta sloanela še oba Pravopisa, s primernimi popravki pa jo upošteva tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika.

V epilogu, podpisanem s kraticami sestavljalcev BRUSOŠ (nekateri so pri tem mislili na jezikovno brušenje), je na kratko povzeto, kakšne namene ima nova čitanka: zbuditi ljubezen do jezika, stremeti za lepim izražanjem, navajti k branju lepe knjige, osvojiti pravilno izreko knjižnega jezika.

Slovniški dodatek smo si zamislili nekako takole: v vsakem od štirih razredov tedanje nižje gimnazije naj bodo obdelani pravopis

in pravorečje, skladnja in besedne vrste v starosti učencev primernem obsegu, in sicer v vedno širših koncentričnih krogih. Tako naj bi imel dijak ob mali maturi ustrezno jezikovno znanje. Učitelji so bili s to razdelitvijo zelo zadovoljni, vendar so se pozneje, ko smo dodatke povzeli v knjigo, pokazali pomanjkljivosti metode in se kažejo še v vseh izdajah naše slovnice. Breznik se za novi učbenik sprva ni posebno navdušil, bal se je, da bi Mohorjeva pri njegovi slovnici utrpela škodo. Ko se je izkazalo, da je bila ta bojazen odveč, je v naslednji izdaji obdelavo fonetičnega dela zaupal Šolarju.

Tako so nastajale nove čitanke dobrih šest let v Šolarjevi knjižnici. Kdor nas je obiskal, se je začudil velikanski gori knjig na sredi sobe. Ker je bil Šolar tolikšen ljubitelj knjig, jih je neprenehoma naročal, denarja za knjižne omare pa ni bilo. Vendar ga to ni motilo: zaželeno knjigo je pripravi potegnil iz kupa, ne da bi kaj brskal. Kadar je v odmoru vstopil sluga Lipe s pladnjem klobas in zelenko vina iz zavodske kuhinje, se je Rupel odrezal s klasičnim: amici, nunc est bibendum (prijatelji, pijmo), na koncu pa zaključil v klasični makaronsčini: et nunc eundem in partem. V takih odmorih se je sprožila marsikatera srečna misel, recimo osnovanje Slavističnega društva, Slovenskega jezika, Avguštinove Confessiones, Pisma mračnjakov. Največ bistrih domislekov je seveda prispeval Šolar.

O počitnicah smo včasih napravili tudi skupen izlet. Najrajši se spominjam tistega na Okrešelj, ko nas je nad Rinko presenetila ploha z bliskom in gromom. Spustili smo se v dir, toda že po dvajsetih korakih se je ustavil Sovre in pribil: »Če mi pri tej priči udari v zanjto plat, ne bom tekel!« Tudi drugi smo se ustavili, samo Rupel je dirkal naprej. Dohiteli smo ga ravno tako premočenega, kakor smo bili sami, nekoliko pod kočjo, ker mu je nevzgojena krava zastopila stezo in se je nje bolj bal kakor nevihte.

Tako je potekala čitankarska idila, dokler ni treščilo: oblast je ukazala, da je treba iz zadnje čitanke iztrgati uvodno berilo, Cankarjeva Nebesa pod Triglavom, češ da so v njem separatistične težnje. In Sovre je moral iz teh nebes v izgnanstvo, v daljni Pontus.

Anton Bajec